

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри
педагогіки та методики початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Ірина САДОВА
« _____ » _____ 2025 р.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ ЯДС
(ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ)

Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти. Вчитель початкових
класів закладу загальної середньої освіти

Автор роботи - Проців Яна Василівна _____

підпис

**Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
доцент Даниляк Руслана Зіновіївна** _____

підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Яна Проців

Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів під час вивчення курсу ЯДС (технологічна освітня галузь)

У магістерській роботі досліджується проблема розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі. Здійснено аналіз психолого-педагогічних чинників, що сприяють розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів; визначено сутність понять «творчий потенціал» та «розвиток творчого потенціалу»; з'ясовано, що саме трудова діяльність як вид перетворювальної діяльності виступає ефективним засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів, а трудове навчання, яке здійснюється на основі положень Державного стандарту початкової освіти та освітніх програм нової української школи, відкриває широкий простір розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів; розкрито основні шляхи розвитку творчого потенціалу молодших школярів та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють ефективності процесу розвитку творчого потенціалу молодших школярів у трудовому навчанні; розроблено методiku розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі.

ANNOTATION

Yana Protsiv

The development of creative potential of primary schoolchildren while studying the course “I explore the world” (technological educational field)

The master's thesis examines the problem of developing the creative potential of elementary school students in classes in the technological field of education. An analysis of psychological and pedagogical factors contributing to the development of the creative potential of elementary school students was carried out; the essence of the concepts "creative potential" and "development of creative potential" is determined; it was found out that it is labor activity as a type of transformative activity that acts as an effective means of developing the creative potential of younger schoolchildren, and labor training, which is carried out on the basis of the provisions of the State Standard of Primary Education and educational programs of the new Ukrainian school, opens up a wide space for the development of the creative potential of primary school pupils; the main ways of developing the creative potential of younger schoolchildren are revealed and the pedagogical conditions that contribute to the effectiveness of the process of developing the creative potential of younger schoolchildren in labor education are substantiated; developed a methodology for developing the creative potential of primary school students in classes in the technological field of education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	9
1.1. Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів як проблема педагогічної теорії та практики.....	9
1.2. Психолого-педагогічні чинники розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів.....	16
1.3.Критерії та рівні розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів.....	21
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	29
2.1. Технологічна освітня галузь як сфера розкриття творчого потенціалу учнів початкових класів.....	29
2.2.Шляхи розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів у процесі трудової діяльності.....	36
2.3. Методика розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі.....	43
Висновки.....	52
Список використаних джерел.....	54

ВСТУП

Освітня політика сьогодення орієнтована на розкриття творчих здібностей і талантів особистості, які розглядаються як основа соціально-економічного розвитку держави та чинник зміцнення її національного престижу, адже людина з розвиненим творчим потенціалом відзначається високим рівнем адаптивності та соціалізації, що відповідає викликам сучасного мінливого світу. Орієнтація освіти на розвиток творчого потенціалу відображена у ключових нормативно-правових актах, зокрема у Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 року, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», а також у Державному стандарті початкової загальної освіти.

Відповідно до положень цих документів, провідним завданням сучасної школи є формування та розвиток творчих можливостей учнів на всіх етапах навчання, включно з початковою ланкою. Серед освітніх галузей, що сприяють реалізації цього завдання, особливе місце посідає технологічна освітня галузь, яка має широкі можливості для розвитку креативності та самовираження учнів початкових класів.

Необхідність розвитку творчого потенціалу розкривали класики педагогіки Дж.Локк, Й.Песталоцці, Ж.Руссо, В.Сухомлинський, К.Ушинський, С.Френе та ін. Психолого-педагогічні аспекти формування творчого потенціалу особистості стали предметом дослідження багатьох учених, серед яких – Г.Костюк, Л.Виготський, В.Романець, С.Сисоєва, І.Біла, Л.Чорна та ін. Проблематику розвитку творчих здібностей в учнів початкових класів вивчали Н.Бібік, Л.Момот, С.Олефір, К.Приходченко, О.Савченко, І.Теплицький, Л.Шелестова, В.Тименко, Н.Данько та ін.

Проблему впливу трудової діяльності на розвиток творчих якостей учнів розглядали у своїх працях І.Веремійчик, В.Хорунжий, М.Шевчук, С.Пазиненко та ін., які наголошують на важливості практичної діяльності як чинника становлення креативності учнів початкових класів.

Теоретичний аналіз науково-методичних джерел і вивчення емпіричного досвіду дали змогу виявити низку суперечностей, що об'єктивно існують у сучасній освітній практиці. Зокрема:

1) між суспільним запитом на формування творчої особистості та відсутністю ефективних механізмів її розвитку в умовах сьогодення;

2) між усвідомленням важливої ролі трудової діяльності у всебічному розвитку школярів і недостатнім використанням його потенціалу для формування творчих здібностей учнів початкових класів;

3) між необхідністю розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів та недостатнім методичним забезпеченням цього процесу.

Отже, актуальність проблеми розвитку творчої особистості учня початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі, її недостатня наукова розробленість, а також потреба у розв'язанні зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів під час вивчення курсу ЯДС (технологічна освітня галузь)»**.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів.

Предмет дослідження – особливості розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Мета дослідження – полягає в теоретичному обґрунтуванні, узагальненні науково-практичної інформації щодо педагогічних умов розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів та висвітленні їх методичних особливостей на заняттях технологічної освітньої галузі у початковій школі.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

- проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з обраної проблеми;
- визначити та узагальнити понятійний апарат дослідження;

- визначити критерії, показники та рівні сформованості творчого потенціалу учнів початкових класів;
- виокремити та науково обґрунтувати педагогічні умови ефективного розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі;
- дослідити шляхи розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів у процесі трудової діяльності;
- визначити та проаналізувати методику розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі;
- узагальнити результати дослідження та сформулювати висновки.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз і синтез, систематизація та узагальнення теоретичних знань, представлених у психолого-педагогічній літературі; емпіричні: спостереження за учителями, бесіди з ними, вивчення і узагальнення досвіду роботи педагогічного колективу.

Теоретичні методи дослідження передбачали аналіз наукових джерел із філософії, психології, педагогіки та методики, присвячених проблемі розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі. Їх використання дало змогу здійснити порівняння й узагальнення різних наукових підходів до вивчення означеного феномена, визначити рівень його теоретичної розробленості, а також простежити еволюцію поглядів учених на сутність і механізми розвитку творчості школярів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблені й теоретично обґрунтовані положення можуть бути використані у практиці початкової освіти для ефективного розвитку творчого потенціалу, а результати дослідження можуть бути впроваджені у роботу вчителів початкових класів, методистів, педагогів закладів післядипломної освіти, а також використані під час розроблення навчально-методичних посібників і програм. Окрім того, результати дослідження можуть бути використані в

системі підготовки майбутніх учителів початкової школи – зокрема, у курсах з педагогіки, психології та фахових методик – для формування у студентів професійної готовності до розвитку креативності учнів у освітньому процесі.

Апробація матеріалів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та методики початкової освіти та частково відображені в публікації «Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів під час вивчення інтегрованого курсу ЯДС (технологічна освітня галузь)» у збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів, молодих науковців «Scientific World Journal» (Ви пуск №33, 29 вересня 2025 року, Болгарія).

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів як проблема педагогічної теорії та практики

Побудова нової незалежної української держави та її поступова інтеграція до європейського освітнього й соціокультурного простору зумовили потребу суспільства у формуванні покоління обдарованих, талановитих і креативних особистостей. Такі люди повинні бути здатними до самореалізації, активного розкриття власного творчого потенціалу, ефективного розв'язання складних професійних і життєвих проблем, генерування нових ідей, упровадження їх у практичну діяльність, а також до самостійного визначення стратегій саморозвитку та особистісного зростання.

Формування суспільства творчих особистостей розпочинається зі школи, яка виступає ключовим середовищем становлення креативності, розвитку впевненості у власних силах і розкриття природних здібностей дитини. У сучасній педагогіці розвиток творчого потенціалу учня розглядається як одне з провідних завдань освіти. Його реалізація можлива лише за умови сприйняття дитини не як об'єкта зовнішніх впливів, а як активного суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, здатного опанувати сучасні технології, самостійно визначати пізнавальні цілі та конструювати власний освітній шлях [17].

Період початкової освіти визнано науковцями та педагогами-практиками найбільш сприятливим етапом для розвитку творчого потенціалу особистості. Саме у цей час формується не лише фундамент подальшого інтелектуального й діяльнісного зростання учнів, але й розвивається емоційно-ціннісне ставлення до світу, до навчальної та трудової діяльності, здатність самостійно діяти й приймати рішення в різноманітних життєвих ситуаціях.

Проблема творчості завжди викликала значний інтерес серед науковців. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої особистості відображені у працях Дж. Піаже, Л. Виготського, Г.Костюка, О.Скрипниченко, С.Сисоевої, Л.Чорної та ін. Особистісно-діяльнісний підхід до творчого розвитку школяра обґрунтовано у роботах Н.Бібік, І.Зязюна, Л.Овсянецької, М.Руденко та ін.

Проблематику розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку досліджували Н. Бібік, Л.Лузіна, К.Приходченко, В.Семиченко, О.Савченко, І.Теплицький, В.Хорунжий. Значний внесок у вивчення цього питання зробили й сучасні українські вчені М. Боришевський, М.Савчин, В.Доротнюк, О.Кульчицька, В.Моляко, С.Максименко, С.Пазиненко. Окремі аспекти впливу трудового навчання на розвиток творчої особистості розкрито у дослідженнях І.Веремійчика, В.Тименка, В.Хорунжого та М.Шевчука, які доводять, що саме практична діяльність має великі можливості для стимулювання креативності учнів початкових класів.

Отже, аналіз наукових джерел засвідчує, що розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів є складним, багатограним процесом, який потребує системного педагогічного підходу, врахування вікових та психологічних особливостей дитини, а також створення сприятливих умов для її самовираження у навчальній і трудовій діяльності. Саме трудове навчання, будучи важливою складовою початкової освіти, забезпечує практичну основу для формування творчої активності, ініціативності та самостійності учнів, сприяючи гармонійному поєднанню інтелектуального й діяльнісного розвитку. Відтак, визначення ефективних педагогічних умов і методів розвитку творчого потенціалу учнів початкової школи у процесі трудового навчання постає одним із пріоритетних завдань сучасної педагогічної науки.

Розгляд проблеми розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів у процесі трудового навчання передбачає необхідність уточнення основного термінологічного апарату дослідження. У межах нашої роботи важливо визначити зміст понять «потенціал», «творчість», «творчий потенціал», «розвиток» і «розвиток творчого потенціалу».

Поняття «потенціал» має латинське походження (*potentia* – сила) і було запозичене з фізики, де ним позначають характеристики енергетичних полів – електричного, гравітаційного тощо. У соціальному контексті, за енциклопедичним словником, цей термін трактується як джерела, можливості, засоби чи запаси, що можуть бути використані для розв'язання певних завдань або досягнення мети; можливості окремої людини, суспільства чи держави в певній сфері діяльності [1, 1043].

У філософських джерелах поняття потенціал розглядається як здатність об'єкта бути не лише тим, чим він є, а й тим, чим може стати, тобто можливість переходу з одного стану в інший, що передбачає рух і розвиток [49]. Академічний словник визначає потенціал як внутрішній ресурс, життєвий запас, резерв або можливість особистості [1], тоді як тлумачний словник інтерпретує його як сукупність ресурсів, засобів і можливостей, які можуть бути використані для досягнення певної мети [43, 216].

Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що поняття потенціал у всіх визначеннях пов'язане з наявними або прихованими можливостями, які можуть бути реалізовані задля досягнення поставлених цілей. Так, І. Джайн розглядає потенціал як продуктивні сили, що можуть бути використані в перспективі [41, 8]; І.Отенко трактує потенціал як інтеграцію процесів трансформації різних видів ресурсів у просторі й часі [10, 11].

Отже, сутність поняття «потенціал» доцільно визначати як сукупність латентних або наявних можливостей особистості (чи суспільства), що за певних умов можуть бути активізовані та реалізовані з метою ефективного досягнення поставлених завдань.

Поняття «творчість» належить до фундаментальних категорій філософії, психології та педагогіки, оскільки відображає активну, перетворювальну сутність людської діяльності. У широкому розумінні творчість розглядається як процес створення нового – матеріального чи духовного продукту, який має суспільну значущість і відображає індивідуальність суб'єкта діяльності [43].

У філософських джерелах творчість визначається як найвища форма активності людини, спрямована на створення якісно нових цінностей і результатів, що не мають аналогів у попередньому досвіді [49].

Психологи розглядають творчість як інтегральну властивість особистості, що включає мотиваційні, інтелектуальні, емоційні та вольові компоненти, які забезпечують здатність до нестандартного мислення, генерування оригінальних ідей і пошуку нових способів діяльності [34, 199].

Педагогічна наука трактує творчість як цілеспрямований процес самореалізації особистості в навчально-виховній діяльності, у ході якого відбувається не лише створення нового продукту, а й розвиток самого суб'єкта – його мислення, уяви, рефлексії, мотиваційної сфери. За визначенням В.Моляко, творчість є процесом «активного перетворення дійсності відповідно до власних задумів і суспільних потреб» [29, 17].

Л.Виготський підкреслював, що творчість є невід'ємною складовою розвитку особистості, оскільки будь-яке відхилення від шаблону, кожне створення нового образу чи думки є проявом творчої діяльності людини [10].

Отже, узагальнюючи наукові підходи, творчість можна визначити як складний, багаторівневий процес самореалізації особистості, спрямований на створення якісно нового продукту матеріального або духовного характеру, що має суспільну цінність і відображає індивідуальність суб'єкта діяльності. Саме ця здатність до створення нового становить основу розвитку творчого потенціалу дитини, що набуває особливого значення в освітньому процесі початкової школи.

Поняття «творчий потенціал» привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних учених, які досліджують його сутність у різних наукових контекстах – психологічному, педагогічному, філософському. До зарубіжних дослідників, що вивчали це явище, належать Е. де Боно, Ж.-Ж.Руссо, Д.Клозен, С. Френе, Дж. Гілфорд, К.Тейлор.

Серед українських науковців слід відзначити праці В.Роменця, Л.Чорну, Г.Костюшка, О.Моляко та інших, які розкривають багатогранність і складність структури творчого потенціалу особистості.

Підходи до визначення цього поняття є різноманітними, що зумовлено багатовимірністю самого феномену. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає творчий потенціал як здатність особистості творчо мислити й діяти, проявляти ініціативу, робити усвідомлений вибір у нестандартних ситуаціях, розв'язувати проблемні завдання, виявляти оригінальність, критичність і креативність мислення [8, 1087].

Таким чином, творчий потенціал постає як інтегральна характеристика особистості, що поєднує інтелектуальні, мотиваційні, емоційно-вольові та діяльнісні компоненти, які забезпечують здатність до саморозвитку, інноваційної діяльності та створення нового.

Проблема структури творчого потенціалу є однією з ключових у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях, адже саме вона дає змогу розкрити внутрішню організацію цього феномену та визначити основні складові, які забезпечують ефективність його розвитку.

У науковій літературі спостерігається різноманіття підходів до визначення структури творчого потенціалу, що пояснюється багатовимірністю самого поняття. Так, О.Моляко розглядає творчий потенціал як інтегровану систему інтелектуальних, мотиваційних і особистісних якостей, які визначають здатність людини до творчої діяльності [29, 49].

На думку С.Сисоєвої, творчий потенціал має динамічну будову, до складу якої входять ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий та діяльнісний компоненти, що проявляються у творчій активності особистості [40, 21].

Подібний підхід підтримують також українські дослідники І.Зязюн, Н.Бібік, О.Савченко, які підкреслюють взаємозв'язок інтелектуальної, емоційної та мотиваційної сфер у процесі формування творчої особистості [4; 36; 37].

Узагальнення наукових підходів дає змогу визначити, що творчий потенціал має багатокомпонентну структуру, яка охоплює:

- мотиваційно-ціннісний компонент, що відображає пізнавальний інтерес, потребу в самореалізації, готовність до творчої діяльності;
- когнітивний компонент, пов'язаний із системою знань, умінь і способів дій, необхідних для творчого мислення;
- емоційно-вольовий компонент, який визначає емоційне ставлення до процесу творчості, здатність долати труднощі, зберігати активність і наполегливість;
- діяльнісний компонент, що проявляється у практичній реалізації творчих задумів, створенні оригінальних продуктів і результатів діяльності [42].

Отже, творчий потенціал молодшого школяра можна трактувати як цілісну систему індивідуально-психологічних якостей, що забезпечують здатність до творчого самовираження, ініціативи та пошуку нових шляхів розв'язання навчальних і життєвих завдань.

Термін «розвиток» належить до базових категорій філософії, психології та педагогіки й має багатозначний зміст. Згідно з тлумачним словником української мови, розвиток визначається як:

- дія або процес, у результаті якого відбувається зміна якості, перехід від одного стану до іншого, більш високого;
- ступінь освіченості, культурності, духовної та розумової зрілості;
- тривалий у часі процес кількісних і якісних змін в організмі та психіці людини, її мисленні, почуттях і поведінці, зумовлений як біологічними процесами, так і впливами навколишнього середовища [8, 1004].

Відомий український психолог Г.Костюк розглядав розвиток як безперервний процес кількісних змін людської істоти, тобто збільшення одних і зменшення інших характеристик (фізичних, фізіологічних, психічних тощо). Учений наголошував, що саме кількісні зміни стають підґрунтям виникнення

нових якостей – властивостей, які формуються в ході розвитку, та зникнення тих, що втратили актуальність [22, 193].

У педагогічній науці розвиток трактується як процес кількісних і якісних змін в організмі людини [37, 40], а також як становлення фізичних і духовних сил особистості під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких провідне місце належить вихованню та навчанню [25, 37]. Сам термін «процес» (від лат. *processus* – рух уперед) вказує на безперервність і динамічність змін [8, 521].

Отже, розвиток можна визначити як діалектичний процес переходу кількісних змін у якісні, що передбачає поступове перетворення фізичних, психічних і духовних характеристик особистості.

Кількісні зміни проявляються у зростанні кількості навичок, знань, уявлень, розширенні словникового запасу, підвищенні обсягу уваги, швидкості мислення та реакцій. Якісні зміни, своєю чергою, виявляються у формуванні здатності створювати нові уявлення, асоціації та рішення, які виходять за межі попереднього досвіду [43].

Рушійними силами розвитку виступають суперечності, що виникають у процесі задоволення нових потреб та є джерелом постійного оновлення й перетворення.

З огляду на сутність понять «розвиток» і «творчий потенціал», розвиток творчого потенціалу можна визначити як процес кількісних і якісних змін внутрішніх, актуальних або латентних ресурсів особистості, які стають основою створення нового інтелектуального, матеріального, художнього чи діяльнісного продукту, що має суспільне та особистісне значення [43].

Нам імпонує позиція Л.Овсянецької, яка наголошує, що пріоритетними характеристиками творчого потенціалу особистості є творча спрямованість професійних інтересів, потреба в новаторській діяльності, здатність до інновацій, високий рівень загального та спеціального інтелекту, уміння встановлювати асоціативні зв'язки, розвинена уява, сильна воля

саморегуляція поведінки й діяльності, самостійність, а також уміння керувати власним психоемоційним станом і стимулювати творчу активність [32, 171].

Отже, саме у процесі діяльності відбувається не лише розкриття й реалізація творчого потенціалу як єдності біологічного, психофізичного та соціального компонентів, але й його динамічний розвиток, що забезпечує готовність особистості до майбутнього інноваційного, суспільного та індивідуального зростання.

Трудова діяльність виступає важливим чинником фізичного, інтелектуального та психічного розвитку учнів початкових класів, - стверджує Н.Волкова. – Залучаючись до неї, дитина не лише пізнає навколишній світ, а й активно перетворює його, виступаючи в ролі творця. Зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі внаслідок діяльності учня, спричиняють зміни й у його внутрішньому світі, стимулюючи розвиток мислення, волі, почуттів, уваги, пам'яті, здібностей, рис характеру [10, 113].

Таким чином, трудова діяльність як форма перетворювальної активності є ефективним засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Її систематичне включення в освітній процес початкової школи сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню творчого мислення, ініціативності та відповідальності, а також підвищує здатність учнів до самовираження та самореалізації в різних видах діяльності.

1.2. Психолого-педагогічні чинники розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів

Розвиток творчого потенціалу безпосередньо залежить від вікових особливостей дитини. У молодшому шкільному віці ефективність цього процесу визначається рівнем розвитку психічних процесів, станів і властивостей, які забезпечують активність, ініціативність та усвідомленість у діяльності. Саме завдяки психічним процесам – сприйманню, мисленню, пам'яті, увазі, уяві – учні орієнтуються в умовах праці, формують мету, планують і контролюють хід трудової діяльності [35; 38; 42].

У психолого-педагогічній літературі зазначається, що в молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне формування основних компонентів пізнавальної діяльності, що відіграє визначальну роль у розвитку творчого потенціалу дитини. Оскільки саме навчальна діяльність стає провідною на цьому етапі, активно розширюється світогляд молодших школярів, збагачується їхній словниковий запас, формуються нові знання про різні сфери людської діяльності. Відповідно змінюється рівень інтелектуально-особистісних потреб, що створює сприятливе підґрунтя для розвитку творчого потенціалу, адже саме знання стають основою творчості в усіх видах діяльності, зокрема й трудовій [5; 29; 34].

Знання, пов'язані зі сферою трудової діяльності, сприяють усвідомленню значення праці в житті людини, формують розуміння матеріальних і духовних цінностей, стимулюють інтерес до експериментування з матеріалами, інструментами, техніками й технологіями, що, своєю чергою, активізує креативну діяльність учнів.

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного розвитку та якісного перетворення пізнавальних процесів: школярі стають більш усвідомленими, довільними й опосередкованими. Мислення поступово набуває статусу центрального психічного процесу, що визначає характер пізнавальної діяльності дитини [46, 124]. Цей вік також характеризується вдосконаленням нервової системи, розвитком функцій великих півкуль головного мозку, посиленням аналітико-синтетичної діяльності кори. Співвідношення процесів збудження та гальмування стає більш урівноваженим, що зумовлює підвищену активність, рухливість і працездатність учнів [46, 61].

Діти швидко запам'ятовують нові поняття, терміни, правила безпечної праці, властивості матеріалів, алгоритми виконання трудових дій, а також специфіку різних видів професійної діяльності. У цьому віці розвивається здатність до виконання розумових операцій порівняння, аналізу, узагальнення [46, 50]. Це дозволяє учням порівнювати властивості матеріалів, виділяти їх характерні ознаки, добирати оптимальні для досягнення запланованого

результату, а також раціонально користуватися інструментами й формувати технічні навички.

Сприймання молодших школярів, хоча й відзначається певною нетривалістю та неорганізованістю, водночас характеризується гостротою, свіжістю й емоційністю, що стимулює прояви творчості та породжує прагнення до створення оригінальних і нестандартних виробів. У процесі трудової діяльності сприймання набуває цілеспрямованості, глибини, стає більш аналітичним та диференційованим. Це позитивно позначається на розвитку образно-асоціативної сфери дитячої творчості, сприяє глибшому засвоєнню особливостей українського народного мистецтва, традицій та ремесел, які стають джерелом натхнення й основою для власної творчості учнів [34; 41].

Під впливом навчання формується логічна пам'ять, що має важливе значення у процесі засвоєння нових знань. Відбувається поступовий перехід від мимовільного до довільного запам'ятовування, від образної пам'яті — до словесно-логічної. Довільне запам'ятовування забезпечує усвідомленість і послідовність дій під час трудової діяльності, тоді як наочно-образна пам'ять є підґрунтям для створення творчих задумів [52, 72].

Не менш важливим чинником є розвиток спостережливості, що виявляється у вмінні помічати явища навколишнього світу, пов'язані з працею, виділяти суттєві деталі процесу створення виробу, встановлювати зв'язки між суб'єктом і об'єктом праці. Саме ці вміння сприяють виникненню нових творчих ідей і забезпечують оригінальність результатів діяльності молодших школярів [52, 74].

Уява та мислення посідають провідне місце у структурі творчого потенціалу молодших школярів. Саме уява забезпечує здатність дитини створювати нові образи, які ще не існують у реальності, прогнозувати результат трудової діяльності, моделювати майбутній виріб. У процесі трудового навчання уява виступає засобом перетворення реальних вражень у творчий задум, сприяючи формуванню оригінальних ідей та рішень.

Мислення, у свою чергу, забезпечує логічне осмислення дій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між технологічними операціями, добір оптимальних способів виготовлення виробу. Взаємодія уяви й мислення зумовлює цілісність процесу творчої діяльності: уява генерує нові образи, а мислення забезпечує їх реалізацію через практичні дії. Розвиток цих процесів у трудовому навчанні сприяє формуванню в учнів здатності до самостійного конструювання, експериментування, комбінування різних матеріалів і технік, що є проявом творчої самореалізації молодших школярів [52, 76].

Важливим чинником розвитку творчого потенціалу молодших школярів є емоційно-вольова сфера, яка забезпечує позитивне ставлення до праці, ініціативність, наполегливість і прагнення до досягнення результату. Емоції виступають потужним стимулом творчої активності: радість від успішного виконання завдання, задоволення від власного виробу, схвалення з боку вчителя та однокласників підсилюють інтерес до трудової діяльності [38, 54].

Вольові якості – цілеспрямованість, самостійність, відповідальність – забезпечують подолання труднощів у процесі створення творчого продукту. Мотивація до творчої праці формується під впливом успішного досвіду, позитивної оцінки результатів діяльності, а також через залучення учнів до колективних форм роботи, що стимулюють взаємодію, обмін ідеями та взаємопідтримку. Отже, гармонійний розвиток емоційно-вольової сфери і стійкої мотивації сприяє активізації творчого потенціалу учнів початкової школи, забезпечуючи їх готовність до самовираження у трудовій діяльності [38, 59].

Отже, розкриття творчого потенціалу молодших школярів зумовлюється рівнем їхнього психофізіологічного розвитку, а також сформованістю мотиваційної та вольової сфер особистості. Важливою є думка Л.Овсянецької, яка підкреслює, що актуальний стан творчого потенціалу визначається не лише спадковими задатками, особистісною активністю та внутрішніми зусиллями людини, а й сукупністю зовнішніх впливів [32].

Удосконалення нервової системи та інтенсивний розвиток функцій кори головного мозку забезпечують зростання аналітичної та синтетичної здатності дітей, що підвищує їхню сприйнятливність до навчання і стимулює творчу активність [42, 61].

Учні цього віку здатні до порівняння, узагальнення, аналізу та виділення характерних ознак об'єктів праці [42, 50]. Це сприяє розвитку уміння відбирати доцільні матеріали, враховувати особливості інструментів, формувати технічні навички та узагальнювати знання про різні види професійної діяльності.

Сприймання молодших школярів, попри свою емоційність і безпосередність, поступово набуває цілеспрямованого, організованого характеру, що збагачує образно-асоціативну сферу дитячої творчості. Розвинене сприймання сприяє глибшому засвоєнню елементів українського ужиткового мистецтва, залученню дітей до національних традицій і використанню їх у власній трудовій творчості [48].

Під впливом навчання формується логічна пам'ять, яка має вирішальне значення для засвоєння знань і здійснення творчої діяльності. Зростання ролі довільного та словесно-логічного запам'ятовування сприяє усвідомленому оперуванню трудовими діями, розширенню можливостей створення творчого задуму [41, 126].

Не менш важливою є здатність спостерігати явища довкілля, пов'язані з працею, помічати закономірності, особливості та зв'язки між суб'єктом і об'єктом трудової діяльності – це безпосередньо впливає на розробку й реалізацію творчого продукту [41, 129].

Отже, розкриття творчого потенціалу молодших школярів зумовлюється рівнем їхнього психофізіологічного розвитку, сформованістю мотиваційної та вольової сфер, пізнавальною активністю та ставленням до праці. Як зазначає Л.Овсянецька, актуальний стан творчого потенціалу визначається не лише спадковими задатками, особистісною активністю й внутрішніми зусиллями, а

й зовнішніми впливами, які створюють необхідні умови для його прояву й зростання [32].

Таким чином, психолого-педагогічні чинники розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів охоплюють сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що забезпечують формування здатності до самостійного мислення, уяви, ініціативності та продуктивної діяльності. Їхня взаємодія в освітньому процесі сприяє гармонійному розвитку особистості молодшого школяра, утвердженню його як суб'єкта творчості та становленню основ майбутньої інноваційної діяльності.

1.3.Критерії та рівні розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів

Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів є однією з ключових складових сучасної педагогічної парадигми, що орієнтується на формування особистості, здатної до самостійного мислення, ініціативності та інноваційної діяльності. Особливо значущим цей процес стає у контексті трудового навчання, яке забезпечує поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю, створюючи умови для самореалізації та виявлення творчих здібностей молодших школярів.

З метою визначення сучасного стану розвитку творчого потенціалу учнів у процесі трудового навчання розроблено систему критеріїв, показників і рівнів ефективності даного процесу відповідно до його компонентної структури. До основних структурних компонентів розвитку творчого потенціалу віднесено мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний [34].

Мотиваційний компонент відображає рівень зацікавленості учнів у прояві творчої активності під час трудової діяльності. Він виявляється у прагненні до експериментування з різними матеріалами, техніками, формами, кольорами та сюжетами; у бажанні застосовувати варіативність у трудових процесах і створювати вироби за власним задумом. Важливою ознакою цього

компонента є ціннісне ставлення до оригінальності, самобутності та нестандартності в конструюванні предметних чи художніх образів. Його сутність полягає у формуванні індивідуальних творчих маршрутів, розвитку внутрішніх мотивів діяльності та позитивного емоційного ставлення до результатів власної праці [41, 69].

Когнітивний компонент характеризує інтелектуальну активність учнів у процесі трудового навчання, спрямовану на пізнання властивостей матеріалів, інструментів, технологічних процесів і способів їх застосування. Він забезпечує усвідомлення взаємозв'язку між явищами навколишнього світу та практичною діяльністю людини, формування інтегрованих знань у сфері праці. Цей компонент охоплює розвиток творчого мислення – здатності до уявного моделювання, фантазування, порівняння, узагальнення, використання аналогій та пошуку нестандартних рішень [41, 71].

Зміст когнітивного компонента полягає у засвоєнні учнями творчих надбань людства, що формують основу для власної інтелектуально-творчої діяльності. Таким чином, когнітивний компонент виконує функцію внутрішнього організатора досвіду молодших школярів у трудовій діяльності, сприяючи виробленню уміння генерувати оригінальні ідеї та розв'язувати практичні завдання творчого характеру [41, 72].

Подальше дослідження та визначення особливостей когнітивного компонента набуває практичного втілення у діяльнісній складовій розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів у процесі трудової діяльності.

Діяльнісний компонент відображає практичний аспект розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів і реалізується у процесі безпосередньої трудової діяльності. Його сутність полягає у здатності учнів застосовувати набуті знання, уміння та навички у створенні нових, оригінальних продуктів праці. Цей компонент виявляється у самостійності виконання трудових завдань, у використанні раціональних і творчих способів дій, у готовності експериментувати, вдосконалювати технологічні прийоми та шукати ефективні шляхи розв'язання поставлених завдань [41, 75].

Діяльнісний компонент охоплює здатність учнів до планування власної діяльності, визначення мети, послідовності дій, контролю проміжних і кінцевих результатів. У процесі його формування важливу роль відіграє організація навчального середовища, що стимулює ініціативу, самовираження та творчу самореалізацію дитини. Саме через практичну діяльність відбувається інтеграція знань і досвіду, розвиток креативного мислення, вміння приймати нестандартні рішення та адаптуватися до нових умов праці [41, 77].

Рефлексивний компонент виступає завершальним етапом у структурі розвитку творчого потенціалу, оскільки забезпечує усвідомлення учнями власної діяльності, її результатів та шляхів подальшого вдосконалення. Він охоплює вміння аналізувати свої досягнення і труднощі, оцінювати рівень власної творчості, визначати напрями саморозвитку [41, 79].

Рефлексивна діяльність сприяє формуванню критичного мислення, розвитку здатності до самооцінювання, самокорекції та внутрішньої мотивації до подальшого творчого зростання. Вона є важливим чинником становлення особистісної зрілості учнів початкових класів, адже саме завдяки рефлексії школярі усвідомлюють власну участь у процесі створення нового, відчують цінність праці та отримують задоволення від результатів своєї творчої діяльності.

Ми вважаємо, що діалектична взаємодія визначених компонентів зумовлює ефективність процесу розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів у сфері праці та створює підґрунтя для формування творчої особистості на заняттях технологічної освітньої галузі.

За В.Семиченко до основних критеріїв розвитку творчого потенціалу молодших школярів у трудовому навчанні віднесено:

- сформованість мотиваційних орієнтацій, що відображають інтерес і внутрішню потребу учнів до творчої діяльності у сфері праці;

- рівень інтелектуальної готовності молодших школярів до здійснення творчої діяльності, який передбачає наявність знань, умінь і уявлень про трудові процеси;
- ступінь оволодіння технологією трудових інновацій, що характеризує здатність учнів застосовувати набуті знання для створення нових, оригінальних продуктів праці;
- сформованість рефлексивних умінь, які забезпечують усвідомлення результатів власної творчої діяльності, здатність до самооцінки та самокорекції [39].

Критерію «сформованість мотиваційних орієнтацій щодо розвитку творчого потенціалу молодших школярів у трудовому навчанні» відповідають такі показники: наявність потреби у новаторській діяльності у сфері праці; інтерес до технологічних інновацій у процесі трудового навчання в початковій школі; прагнення до здійснення творчої діяльності у межах навчально-практичних завдань [39, 69].

Зазначені показники розкривають змістові характеристики мотиваційної сфери учнів початкових класів, зокрема їхні інтереси, бажання, потреби та ціннісні орієнтації. Вони значною мірою відображають емоційно-вольовий компонент процесу розвитку творчого потенціалу школярів.

Мотиваційні чинники, на наш погляд, відіграють визначальну роль у творчій діяльності учнів початкових класів, адже саме вони слугують внутрішнім джерелом спонукання до активного прояву творчих здібностей у сфері праці. Саме завдяки ним у школярів формується прагнення до нового, незвичного, оригінального, що становить основу інноваційного мислення [39, 71].

Варто підкреслити, що мотиваційна структура творчої діяльності включає як внутрішні, так і зовнішні мотиви. До внутрішніх мотивів належать: потреба у самовираженні, реалізація почуття свободи у трудовій діяльності, усвідомлення власної значущості та становлення особистості через

творчість. У цьому випадку процес творчої праці набуває особистісної цінності й відноситься до внутрішньо мотивованих форм активності [39, 73].

Зовнішні мотиви мають переважно соціальний характер і пов'язані з прагненням до суспільного визнання результатів праці, схвалення з боку вчителя чи однолітків, а також із розумінням суспільної користі створеного продукту [39,74].

Отже, сформованість мотиваційних орієнтацій щодо розвитку творчого потенціалу молодших школярів у трудовій діяльності є важливою умовою ефективного розвитку особистості. Вона відображає емоційне налаштування на творчу діяльність у сфері праці та забезпечує поступовий перехід від зовнішньої мотивації до внутрішньої, що є показником зрілості творчого ставлення до праці.

Наступним важливим критерієм розвитку творчого потенціалу молодших школярів у трудовому навчанні є рівень інтелектуальної готовності до здійснення творчої діяльності у сфері праці [39, 76].

Цей критерій відображає ступінь сформованості знань, умінь і мисленнєвих операцій, необхідних для розв'язання творчих завдань у процесі трудової діяльності.

До показників зазначеного критерію належать: обізнаність учнів щодо властивостей матеріалів, інструментів і технологічних процесів, які використовуються у трудовому навчанні; здатність застосовувати отримані знання для пошуку оригінальних способів виконання практичних завдань; уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки та переносити знання у нові ситуації; вияв гнучкості мислення, здатність до фантазування, моделювання та уявного конструювання об'єктів праці [39,78].

Інтелектуальна готовність учнів передбачає не лише наявність певного обсягу знань, а й уміння креативно їх використовувати у різних навчально-практичних контекстах. Вона формується через систематичне залучення учнів до дослідницько-пошукової діяльності, розв'язання проблемних ситуацій,

участь у колективних і проєктних формах роботи, що вимагають самостійного прийняття рішень [39, 79].

Важливою складовою цього критерію є розвиток творчого мислення, яке проявляється у здатності школярів знаходити нестандартні підходи, комбінувати відомі технологічні прийоми, пропонувати власні варіанти виконання трудових завдань. Саме інтелектуальний компонент забезпечує перехід від репродуктивних до продуктивних форм діяльності, сприяючи становленню особистості, здатної до інноваційного мислення та самостійного творчого пошуку.

Таким чином, рівень інтелектуальної готовності виступає індикатором пізнавальної активності та креативного потенціалу молодших школярів, а також визначальним чинником їхньої спроможності до ефективної реалізації творчих завдань у процесі трудової діяльності.

Третій критерій відображає діяльнісний підхід у трудовій діяльності, акцентуючи увагу на ступені оволодіння технологіями трудових інновацій. На наш погляд, цей критерій можна виразити такими показниками: здатність формувати нові уявлення у сфері праці, самостійність у виконанні трудової діяльності та вміння творчо застосовувати техніки й технології для створення нових виробів.

Значущість цього критерію ґрунтується на тому, що основою будь-якої творчості є конкретні знання, уміння та навички. Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, учні мають опановувати певний досвід діяльності. Саме діяльність є ключовою основою, засобом і умовою, що забезпечує творчий розвиток особистості молодшого школяра [13].

Костянтин Ушинський зазначав, що дитина постійно потребує діяльності й втомлюється не від самої роботи, а від її одноманітності [47, 98]. У педагогіці діяльнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, практичне застосування здобутих знань з різних дисциплін, успішну соціалізацію, професійну самореалізацію, а також формування здібностей до колективної діяльності й самоосвіти. Цей

підхід особливо гармонійно вписується у трудове навчання, оскільки практична складова є фундаментальною основою роботи.

Враховуючи двоплановість творчості (створення уявного образу і його реалізація), набуття знань і навичок у трудовій діяльності стає важливим інструментом для втілення творчих задумів. Розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів також безпосередньо пов'язаний із можливістю самостійного керування власною трудовою діяльністю у напрямку досягнення запланованого результату [42].

Роль учителя при цьому зводиться до надання спрямовуючої та коригувальної допомоги. Таким чином, використання діяльнісного підходу у навчанні праці молодших школярів забезпечує формування ключових навичок: самостійного мислення, орієнтації в нових ситуаціях, знаходження ефективних рішень проблем і розробки власних підходів до їхнього вирішення [39, 103].

У структурі трудової діяльності вагоме значення мають контроль і оцінка, оскільки вони дають можливість порівняти очікуваний результат із тим, що було досягнуто. Таке порівняння дозволяє вирішити, чи слід продовжувати роботу, завершити її або скоригувати процес. З часом контроль і оцінка з боку вчителя переходять на рівень самоконтролю, самооцінки, взаємоконтролю і взаємооцінки [35, 71].

Сучасна філософія визначає рефлексію як основу людського мислення, що зосереджується на усвідомленні та аналізі власних форм і передумов діяльності. Це включає критичний огляд змісту знань і методів пізнання, а також сприяє самопізнанню та аналізу внутрішнього світу людини. Рефлексія стає джерелом нового знання, охоплюючи як критичні, так і евристичні аспекти. Її пізнавальна функція полягає в усвідомленні засобів для вирішення завдань через визначення шляхів досягнення мети. З розвитком рефлексивного усвідомлення формуються такі важливі складові творчої діяльності, як самоаналіз, самооцінка і самоконтроль. Це забезпечує можливість коригувати й удосконалювати процес роботи [49, 211].

Рефлексія закладає основу для наповнення трудових дій ціннісним змістом, формує прагнення та здатність до творчого пізнання і трансформації навколишнього середовища. У цьому процесі суб'єктивно-особистісний аспект рефлексивних дій та взаємодій у трудовій діяльності учнів початкових класів органічно пов'язаний із її суспільно-корисним значенням [38].

Як критерій наступного рефлексивного компоненту розвитку творчого потенціалу молодших школярів у рамках трудового навчання визначено майстерність самоаналізу, яка стосується як процесу, так і результатів творчої праці учнів. Основними показниками цього критерію є: вміння оцінювати ступінь новизни результатів трудової діяльності; здатність аналізувати позитивні і негативні сторони створеного інноваційного продукту [41, 96].

На основі цього висновку, ключові зусилля учнів початкових класів мають бути спрямовані на розвиток умінь самоаналізу, самопізнання, а також поступове формування саморегуляції і самоактуалізації. Важливо також навчити учнів систематично проводити аналіз навколишньої реальності, визначати своє місце в ній і критично оцінювати свої дії з боку.

Отже, розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів у процесі трудової діяльності на заняттях технологічної освітньої галузі передбачає комплексну взаємодію мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів. Кожен із них виконує специфічну функцію, проте лише їхня взаємодія забезпечує ефективність формування творчої особистості.

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Технологічна освітня галузь як сфера розкриття творчого потенціалу учнів початкових класів

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу та науки загалом потребує постійного підживлення новими ідеями та проектами. У цьому контексті творчі можливості стають джерелом усебічного розвитку промисловості й сільського господарства. Творчий підхід необхідний також для вдосконалення життя суспільства, адже сьогодні важливо не лише адаптуватися до наслідків науково-технічної революції, а й прогнозувати її подальший розвиток. Це, своєю чергою, впливає на зміну підходів до змісту освіти, зокрема й початкової.

Нині основна увага приділяється формуванню ключових компетентностей у молодших школярів та розвитку їх творчих здібностей. Сучасне суспільство і виробництво ставлять акцент не стільки на просте засвоєння знань, умінь і прийомів роботи з різними матеріалами та інструментами, скільки на здатність учнів застосовувати ці знання на практиці для вирішення проблемних ситуацій. Йдеться також про вміння творчо комбінувати набуті навички для створення нових виробів.

Відповідно до закону України "Про освіту", загальноосвітня школа має забезпечити учнів трудовою підготовкою та сприяти їх професійному самовизначенню, що є важливим соціально-економічним завданням. Особливу роль у цьому процесі відіграє трудове навчання й діяльність школярів на заняттях технологічної освітньої галузі у початковій школі зокрема.

Професійне самовизначення передбачає двосторонній підхід: з одного боку, учні знайомляться з різними професіями, а з іншого – починають усвідомлювати свої можливості та обирати напрям для майбутнього відповідно до реалій. Розкриття творчого потенціалу у початковій школі є

однією з ключових умов становлення особистості молодших школярів. Воно розглядається як результат комплексного підходу до навчання, що охоплює інтелектуальне, моральне, трудове, естетичне та фізичне виховання.

За словами Н. Волкової, трудове виховання – це важливий компонент всебічного розвитку дитини, що формує свідоме ставлення до праці через оволодіння навичками активної діяльності [10]. Авторка підкреслює, що серед принципів трудового виховання (безперервність, посиленість завдань, поєднання праці з реальним життям, розкриття індивідуальності) особливо актуальним сьогодні є творчий характер праці. Саме творчість і винахідливість дозволяють трансформувати навколишній світ на краще.

Трудове навчання виконує важливу роль у формуванні трудової свідомості учнів початкових класів і підготовці їх до самостійної праці. Воно включає опанування досвіду, накопиченого людством, і формування активної позиції до трудової діяльності. Саме в молодшому шкільному віці діти набувають основних навичок, які будуть корисними протягом життя: робота з папером, картоном, тканинами, природними й штучними матеріалами. На заняттях технологічної освітньої галузі учні дізнаються про форми та конструкцію різних предметів, знайомляться з інструментами для обробки матеріалів, дізнаються про історію та техніки декоративно-прикладного мистецтва, а також про технічні засоби.

Крім цього, вони розвивають мовлення, вчать висловлювати власні ідеї, проєктувати, конструювати й моделювати об'єкти для своєї праці. Державний стандарт початкової освіти передбачає технологічну галузь навчання як важливий компонент розвитку дітей. Ця галузь забезпечує умови для інтеграції інтелектуального, фізичного та соціального розвитку учнів у процесі трудової діяльності. Вона спрямована на розвиток художньо-технічної творчості через конструктивно-технологічну діяльність, опанування знань про властивості матеріалів та інструментів праці, формування конструктивного підходу до виконання завдань і роботу з інформацією. Окремо наголошується на навчанні правил безпеки праці [13].

Сучасні освітні підходи, зокрема компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний, формують основу для визначення цілей технологічної освітньої галузі в початковій школі. Основна мета полягає у розвитку компетентностей у сфері техніки і технологій, інших ключових навичок, а також здатності змінювати навколишній світ за допомогою сучасних технологій без шкоди для довкілля.

Крім того, це включає використання технологій для особистої самореалізації, національного та культурного самовираження. Досягнення цієї мети передбачає виконання низки завдань: реалізацію творчого задуму у готовий виріб, турботу про побут і задоволення особистих потреб і потреб оточення, екологічне використання природних матеріалів та творче застосування як традиційних, так і сучасних ремесел [48, 39].

Завдяки технологічній освітній галузі відкриваються можливості для розвитку самостійної творчості учнів початкових класів, сприяючи відходу від формалізму у роботі. Учнів необхідно навчати фантазувати й висловлювати різноманітні творчі ідеї.

Найважливішим компонентом творчого розвитку є задум – усвідомлений процес створення продукту праці, який включає передбачення кінцевого результату роботи та мислене програвання всього виробничого процесу: вибір матеріалів, інструментів і визначення трудових операцій до фінальної обробки виробу [9, 89].

Формування культури задуму передбачає навчання учнів планувати всю послідовність дій для досягнення бажаного результату, грамотно обирати матеріали й засоби реалізації. Для розвитку нестандартного мислення учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі активно використовуються творчі завдання, такі як експерименти, лабораторні роботи, проєктування виробів із графічним оформленням або технологічні картки з неповними даними.

Серед популярних методів трудового навчання, що ефективно сприяють розвитку технічної творчості, можна виділити метод мозкового штурму,

морфологічний аналіз, метод фокальних об'єктів та основи теорії розв'язання винахідницьких задач.

Освітня галузь «Технології» базується на таких змістовних лініях: реалізація творчих задумів у вигляді готових виробів; дбайливе ставлення до побуту та задоволення потреб, як особистих, так і потреб оточуючих; ефективне використання природних ресурсів з турботою про довкілля; практичне й творче засвоєння традиційних і сучасних ремесел. Завдяки цим аспектам у початковій школі формується технічний світогляд учнів початкових класів, а також закріплюються практичні знання про технологічну діяльність на основі природних, суспільних та виробничих закономірностей.

Учні початкових класів отримують можливість ознайомитися з різними видами діяльності, включно з творчою, набувати необхідних навичок і знань, а також опанувати способи роботи з різноманітними інструментами. Це створює сприятливі умови для професійного самовизначення за інтересами, уподобаннями та здібностями учнів, сприяє формуванню культури праці та відповідальності за виконані завдання, виховує активну життєву позицію.

Відповідно до Базового навчального плану, заняття з трудового навчання проводяться обов'язково один раз на тиждень. І.Веремійчик зазначає, що трудова діяльність сприяє розвитку практичних навичок в учнів початкових класів, розширює їхнє уявлення про навколишню реальність, політехнічний кругозір, а також виховує усвідомлене ставлення до праці. У цьому віці предметна діяльність стає водночас і пізнавальною. Завдяки роботі з різними матеріалами діти розвивають мислення, знаходять джерела розумового зростання, конструюють моделі та вироби, аналізують об'єкти й роблять висновки щодо можливих помилок та шляхів їх виправлення. Вони набувають навичок систематизації інформації про навколишній світ та встановлення зв'язків між людською діяльністю і станом довкілля [9, 102].

Одним із важливих завдань сучасної початкової школи є перетворення отриманих учнями знань на гнучкі практичні вміння. Особливо актуально, щоб навчальний результат уроків трудового навчання сприяв не лише

засвоєнню технічних навичок, а й розвитку пізнавальних здібностей, творчої ініціативи та самостійності. Освоєння трудового досвіду має стати основою для формування здатності школярів вирішувати проблеми, які можуть виникнути у майбутній професійній діяльності чи повсякденному житті [27, 19].

Знання, вміння й навички, отримані на заняттях технологічної освітньої галузі, мають значний методологічний потенціал: вони дозволяють глибше пізнавати реальний світ, створювати нові об'єкти власноруч і змінювати їх за допомогою технологічних прийомів. Ба більше, усі знання, засвоєні в процесі навчання, знаходять своє практичне застосування, а виконувана діяльність носить суспільно корисний характер. Поєднання теоретичної підготовки з продуктивною працею забезпечує якісно іншу освітню й виховну цінність [31].

Трудове навчання ставить перед учнями такі завдання: формування базових трудових навичок і вмінь; освоєння технічних, технологічних і конструкторських знань; розширення політехнічного кругозору; ознайомлення з основами сучасного виробництва; первинне знайомство з поширеними робітничими професіями; формування зацікавленості до нових видів діяльності; підготовка до виконання посильної праці вдома та в сімейному середовищі [44; 45].

При цьому слід враховувати принцип доступності, що передбачає відповідність рівня складності завдань реальним можливостям молодших школярів. Це має стимулювати їхні розумові та практичні зусилля, сприяти розвитку, спонукати до пошуку нових шляхів розв'язання поставлених проблем. Надмірно складні завдання призводять до втрати віри у власні сили й небажання працювати [55, 18].

Особливу увагу слід приділяти творчій складовій трудових завдань. Їх виконання не повинно обмежуватися застосуванням стандартних алгоритмів. Важливо, щоб вони стимулювали розвиток креативного мислення, уяви, ерудиції та практичних навичок. На заняттях технологічної освітньої галузі

учні початкових класів отримують основні вміння роботи з такими матеріалами як папір, картон, пластилін, природні матеріали тощо. Вони освоюють графічну грамоту, різноманітні техніки та прийоми. Це складає фундамент для любові до праці, формує бажання працювати творчо, розвиває інтереси й захоплення, а також допомагає організувати корисне дозвілля.

Технологічна освітня галузь має низку характерних особливостей, адже вона поєднує не лише процес засвоєння знань, набуття практичного досвіду, але й створення матеріальних цінностей. Джерелами знань учнів виступають знаряддя та предмети праці, трудові та технологічні процеси, що мають важливе значення.

Виховна складова трудового навчання спрямована на розвиток загальнолюдських якостей, формування творчої активності та особистісних рис учнів. Окрім того, заняття технологічної освітньої галузі виконують унікальні завдання, зумовлені його специфікою:

- формування в учнів початкової школи базових уявлень про сучасне виробництво, враховуючи закономірності природи й суспільства, які вивчаються в основних дисциплінах;

- домінуюча роль у професійному самовизначенні молодших школярів через орієнтацію на виробничу сферу;

- підготовка до майбутньої практичної діяльності, що сприяє вихованню якостей особистості, які формуються через продуктивну працю;

- забезпечення індивідуального підходу до організації колективної роботи.

Важливо відзначити роль диференційованого підходу, який є ключовим елементом для реалізації культуротворчої функції початкової школи. Він дає можливість максимально розвивати індивідуальні здібності учнів, враховуючи їхні потреби й інтереси. На важливість впровадження диференціації навчання для формування індивідуальних освітніх траєкторій звертається увага і в завданнях Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року [31].

Розглядаючи диференціацію при організації трудового навчання в початковій школі, слід враховувати різницю в трудовому досвіді школярів, рівень фізичної підготовки (активність дрібної моторики, силу, витривалість тощо), психічний розвиток (увага, мислення, сприйняття) та інтерес до праці [53, 19].

Учні також відрізняються сформованістю таких особистісних якостей, як відповідальність, охайність, працелюбність, самостійність, сумлінність та організованість. Запровадження диференційованого підходу при організації трудової діяльності дозволяє індивідуалізувати процес навчання, враховуючи всі зазначені особливості учнів початкових класів. Це забезпечує ефективне використання потенціалу кожного учня як для навчальної, так і для трудової самореалізації [53, 23].

У початкових класах на заняттях технологічної освітньої галузі можливе використання диференціації за різними напрямками. Зокрема, це можуть бути відмінності у трудових операціях (згинання, різання, склеювання, ліплення, аплікація, з'єднання, оздоблення), характері трудових рухів (тривалість, напрямок, сталість, точність, регламентованість, суміщення, функціональність, фізичне навантаження), складності дій (наскрізні, специфічні, переміщувальні), а також за пріоритетністю завдань (проекування виробу, планування операцій, моделювання процесів, реалізація діяльності, презентація продукту праці та оцінка набутого досвіду) [53, 34].

Важливо враховувати час виконання завдань (швидкоплинні, помірні чи довготривалі), новизну діяльності (репродуктивна, пошуково-дослідна або творча), особливості кінцевого продукту (листівки, сувеніри, картини, іграшки тощо), інструменти (ножиці, шило, голка, ніж та інші) та тип матеріалів (папір, картон, природні чи штучні). Значну роль має і спеціалізація навичок, спрямована на професійну орієнтацію [53, 35].

Диференційований підхід у трудовому навчанні є важливим компонентом особистісно-орієнтованої освіти. Він допомагає не лише

оптимізувати навчальний процес та створити комфортні умови для творчості учнів початкових класів із врахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей, але й сприяє формуванню позитивного ставлення до праці.

Учні засвоюють різноманітні техніки роботи з матеріалами та інструментами, знайомляться з різними професіями та навчаються їх особливостям, що суттєво впливає на майбутнє професійне самовизначення. Крім того, трудова діяльність у початкових класах відкриває простір для прояву фантазії школярів. Вони вчаться проєктувати нестандартні рішення, моделювати нові образи, комбінувати техніки й експериментувати з формами, кольорами та матеріалами. Це дозволяє не лише розкрити їхній творчий потенціал, але й закласти основи для творчого ставлення до праці у майбутньому професійному житті.

2.2. Шляхи розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів у процесі трудової діяльності

Потреба у прискоренні соціально-економічного розвитку України спрямовує сучасну освіту на створення умов для формування особистості, здатної до раціональної та творчої діяльності. У нинішніх реаліях важливо, щоб кожен учень усвідомлював власний творчий потенціал і розумів необхідність знаходження оригінальних шляхів вирішення проблемних ситуацій. Сучасна освіта має на меті цілеспрямоване формування творчої особистості, яка, відповідно до думки В.О. Моляко, здатна самостійно обирати свої дії, досягати високого рівня інтелектуального розвитку й професійної компетентності, а також брати участь у нестандартних рішеннях [29, 51].

Будь-який творчий результат базується на елементах, здобутих із власного досвіду людини в процесі навчання, спілкування та праці. Розвиток творчого потенціалу на заняттях технологічної освітньої галузі, зокрема через створення продуктів власної творчості, становить одну з найважливіших задач

сучасного педагога. Особливе значення мають внутрішні чинники – такі як загальні здібності та психологічна готовність до творчості [29, 57].

Основне завдання педагога полягає у виявленні прихованих творчих можливостей учнів, допомозі в реалізації їхніх ідей і стимулюванні творчих задумів. Це вимагає перегляду традиційних підходів до трудової діяльності у початкових класах. Сучасне суспільство і виробництво акцентують увагу не тільки на відтворенні техніко-технологічних знань, але й на практичному застосуванні їх для вирішення різноманітних завдань. Для розвитку творчого потенціалу необхідно впроваджувати елементи евристики, проблемні ситуації та конструктивно-технологічні завдання, що сприятимуть активізації мислення і навичок учнів [24; 48; 52].

Організація спеціального трудового середовища в початкових класах сприяє не лише розкриттю творчих здібностей, а й формуванню поваги до праці, вихованню трудової дисципліни і відповідального ставлення до виконання поставлених завдань. Учні накопичують знання про природу, її закони та можливості їх трансформації, набувають практичних вмінь, що забезпечують їхню подальшу життєву діяльність та інтеграцію в суспільство. Це відповідає соціальному замовленню на розвиток творчих здібностей школярів через трудову діяльність і сприяє розвитку ключових життєвих компетентностей [31].

Зміст програм нової української школи з трудового навчання акцентує увагу на креативності як базисі навчання молодших школярів. Відповідно до освітньої програми, створеної під керівництвом Р.Б. Шияна, головною метою технологічної галузі є розвиток здатності трансформувати навколишній світ за допомогою сучасних технологій без завдання шкоди довкіллю та з орієнтацією на самореалізацію учнів через культуру і національну ідентичність [45].

Основними завданнями трудового навчання зазначені: активне залучення учнів до різних видів діяльності; розвиток навичок створення виробів від ідеї до кінцевого результату; виховання культури праці та побуту;

раціональне використання природних матеріалів із турботою про довкілля; і підтримка традиційних та сучасних ремесел для їхнього практичного використання.

Зміст технологічної освітньої галузі для початкових класів структуровано за такими напрямками: технічна творчість і техніка, світ технологій, світ ремесел, побут. Особливу увагу приділяють розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів. Напрямок технічної творчості та техніки орієнтований на залучення учнів до діяльності, пов'язаної з конструюванням та моделюванням. Вони працюватимуть з конструкторами, створюючи моделі транспортних засобів, будинків, роботів тощо, що сприятиме розвитку просторового мислення та творчих здібностей.

Умови реалізації включають надання кожному учневі доступу до деталей конструкторів, схем і необхідних матеріалів для оздоблення виробів. Змістова лінія «Світ технологій» формує у дітей навички планування діяльності при роботі з конструкційними матеріалами – від їх розпізнавання до обґрунтованого вибору для створення виробу. Учні навчатимуться простим способам обробки матеріалів, послідовності виготовлення виробів та аргументації обраних дій. Основними операціями будуть різання ножицями, склеювання, зв'язування тощо.

Для цього передбачено доступ до матеріалів, схем, інструментів і довідників. Також рекомендуються екскурсії на виробництва та перегляд відеоматеріалів про сучасні й раціональні технології. Засвоєння цього напрямку забезпечує базу для майбутніх інженерно-творчих ініціатив школярів.

Змістова лінія «Світ ремесел» поєднує ознайомлення учнів із декоративно-ужитковим мистецтвом як частиною культурної спадщини та розвиток умінь створювати і оформлювати вироби в традиційних або сучасних ремісничих техніках. Практичні операції включають різання, ліплення, різьблення тощо. Забезпечується доступ до матеріалів, інструментів та інформаційних джерел, таких як каталоги й фотографії. Програма також

передбачає організацію екскурсій до майстерень чи музеїв декоративно-ужиткового мистецтва або віртуальні ознайомлення з ними.

Це сприяє збагаченню уяви учнів початкових класів, розвитку їхньої фантазії та освоєнню сюжетних прийомів у творчості.

Змістова лінія «Побут» орієнтована на формування практичних навичок організації власного життя. Учні початкових класів здобуватимуть досвід у вирішенні щоденних завдань, таких як ремонт дрібних предметів, догляд за рослинами і тваринами, приготування страв, дотримання порядку в особистих речах. Для цього забезпечується доступ до потрібних матеріалів, обладнання та відповідних об'єктів. Також передбачено перегляд відео, що демонструють способи виконання побутових дій. Цей напрям спрямований не лише на формування практичних умінь, а й на здатність творчо вирішувати проблемні ситуації.

Опанування змісту навчальної програми, розробленої командою під керівництвом Р.Б.Шияна, спрямоване на формування в учнів початкових класів універсальних умінь та навичок різнопланового характеру. Воно передбачає широкий варіативний підхід до вибору конструкційних матеріалів та освоєння технологій для реалізації творчих задумів у виготовленні виробів. Учні отримують можливість самостійно планувати хід своєї діяльності, прогнозувати очікуваний результат, а також приділяти особливу увагу моделюванню та конструюванню виробів.

У рамках програми діти навчаються читати графічні зображення та створювати власні, відпрацьовують техніки виготовлення предметів за традиціями як сучасних, так і історичних ремесел. За час навчання школярі також засвоюють необхідні компетенції для продуктивного вирішення побутових проблемних ситуацій, що виникають у реальному житті, через інтегровану трудову діяльність.

Друга освітня програма Нової української школи, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко, ставить за мету розвиток особистісного потенціалу дітей через практичну та творчо-перетворювальну діяльність.

Основна увага зосереджена на формуванні ключових і предметних компетентностей у проєктно-технологічних сферах, які допомагають успішно вирішувати життєві завдання у співпраці з іншими, сприяють культурному та національному самовираженню. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: розвиток допитливості й загального розуміння світу матеріального та нематеріального виробництва; формування естетичного та ціннісного ставлення до трудових традицій українського народу та декоративно-прикладного мистецтва; здобуття практичного досвіду в створенні корисних і красивих виробів через спільну діяльність, від задуму до його реалізації; освоєння традиційних і сучасних технологій з раціональним використанням матеріалів; формування культури праці й прагнення удосконалювати результати своєї діяльності та власний життєвий простір [44].

Реалізація поставлених завдань передбачена через змістові лінії: «Інформаційно-комунікаційне середовище», «Середовище проєктування», «Середовище техніки і технологій» та «Середовище соціалізації».

«Інформаційно-комунікаційне середовище» включає дослідження гармонійного поєднання функціональних і естетичних характеристик виробів, пошук і опрацювання тематичної інформації у взаємодії з іншими, вивчення видів матеріалів (природних, штучних та синтетичних), засвоєння навичок конструювання готових елементів та читання графічних зображень. Ця змістова лінія спрямована на накопичення творчого ресурсу, що охоплює різноманіття матеріалів, принципи побудови виробів і комбінацію технік.

Змістова лінія «Середовище проєктування» орієнтована на розвиток творчого потенціалу учнів через дизайнерське проєктування: моделювання нових об'єктів, створення графічних зображень, вибір матеріалів відповідно до їх властивостей та освоєння процесу поетапного виготовлення виробу. Значна увага приділяється розкриттю індивідуальної творчості під час трудового процесу. «Середовище техніки і технологій» акцентує увагу на формуванні організованості та безпечного використання інструментів і приладів, адже відбувається освоєння технік виготовлення виробів із

застосуванням різноманітних технологій, що сприяє втіленню творчих задумів. Робота з техніко-технологічними засобами дозволяє розширювати кордони уяви й відкривати нові можливості для творчості.

«Середовище соціалізації» передбачає розвиток уміння оцінювати результати проектно-технологічної діяльності, обговорювати й презентувати їх перед іншими, долучатися до благочинної діяльності, застосовувати виготовлені вироби в побуті та вдосконалювати особистий життєвий простір. Такі підходи спрямовані на гармонійний розвиток особистості учнів початкових класів у рамках сучасної освітньої програми.

Цей текст акцентує увагу на значущості творчості у покращенні життєдіяльності людини, особливо у контексті навчання молодших школярів. Розкриття їхнього творчого потенціалу через створення суспільно корисних та значущих для особистості виробів допомагає учням розширювати горизонти спілкування, стимулювати власну самооцінку та досягати успіху як у соціальних, так і у психологічних аспектах.

Основа такого розвитку, особливо у трудовій діяльності початкової школи, закладена у поєднанні пізнавально-практичної діяльності з базовими знаннями з наук. Завдяки вивченню загальноосвітніх предметів, учні отримують уявлення про основи сучасного виробництва, закономірності й принципи трудових процесів, знайомляться з різними сферами професійної діяльності, а також окремими професіями. Вони опановують загальні трудові знання, практичні навички й уміння, що є важливими для свідомого виконання продуктивної праці.

Формування технологічних понять та умінь сприяє кращому розумінню законів розвитку природи і суспільства. Поєднання навчального процесу з продуктивною працею збагачує світогляд учнів і позитивно впливає на їхню практичну поведінку.

На заняттях технологічної освітньої галузі учні початкових класів набувають інтегрованих знань, формують необхідні навички й підходи до творчої перетворювальної діяльності, що мотивує їх до творчості.

Відпрацьовуються моделі ставлення до роботи як до ключового чинника успішного функціонування в житті.

Крім того, учні початкових класів розвивають трудові поведінкові моделі, накопичують досвід творчої діяльності. Цьому сприяють індивідуальні та групові завдання різного рівня складності, інтерактивні методи навчання, художньо-конструкторські завдання й інноваційні технології. Суттєвий акцент робиться на важливості організації проєктної діяльності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». Успіх від результатів власної роботи розвиває відчуття впевненості та мотивує учнів до подальших досягнень, сприяючи становленню їхньої особистості.

У рамках проєктної діяльності вирішуються різноманітні дидактичні, виховні та розвивальні завдання, формуються навички самостійного опрацювання інформації та переходу від теоретичних знань до практичних дій. Проєктна діяльність у технологічній галузі початкової школи орієнтована на конструювання послідовності дій і засобів для розв'язання конкретних завдань трудового процесу й досягнення визначених цілей [30].

Реалізація таких методів сприяє формуванню в учнів початкових класів основ технологічної грамотності та культури праці. Вони вчаться працювати з матеріалами, інструментами, інформацією, освоюють технології виготовлення виробів і конструкцій. Завдяки цьому проєктно-технологічна діяльність відіграє важливу роль у розвитку творчих і перетворювальних знань та умінь учнів початкових класів.

Проєктна діяльність є творчим процесом, спрямованим на створення виробу з елементами як об'єктивної, так і суб'єктивної новизни, який має особистісну і суспільну значущість. Найчастіше вирішення поставленої проблеми передбачає використання інтегрованих знань та комплексних підходів, що дозволяє учням подивитися на ситуацію поза межами традиційного освітнього мислення. Це наближає їх до багатовимірних життєвих проблем, які вимагають оригінальних рішень і творчої імпровізації. Така діяльність стимулює творчий потенціал учнів початкових класів,

допомагаючи уникнути рутинності та однотипності навчального процесу завдяки розвитку креативності, фантазії та ініціативності.

Проектна діяльність спонукає учнів до активної участі, формуючи у них готовність змінювати навколишнє середовище і впливати на дійсність. Використання проектної діяльності на заняттях технологічної освітньої галузі у початковій школі дозволяє комплексно вирішувати освітні завдання, об'єднуючи навчання, виховання та розвиток через трудову діяльність.

У процесі творчої діяльності учні початкових класів не лише розвивають свої вміння і навички, але й вдосконалюються в навичках трудової діяльності, реалізуючи отримані знання на практиці. Таким чином заняття технологічної освітньої галузі є основним механізмом для розкриття творчого потенціалу учнів початкових класів, адже вони набувають здатності вирішувати повсякденні побутові проблеми, використовуючи свої знання та навички у трудовій діяльності.

2.3. Методика розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі

Початковим стимулом розвитку творчого потенціалу учнів у трудовій діяльності є формування інтересу до праці. Це передбачає використання захоплюючих прикладів про створення різноманітних технік, знайомство із декоративно-ужитковим мистецтвом, проведення дослідів на визначення властивостей матеріалів, фантастичні та казкові оповіді, а також несподівані факти про історію трудової діяльності людини. Саме інтерес стає основою внутрішньої мотивації до творчості, пробуджуючи активність школяра.

Ефективним методом розвитку творчого потенціалу є використання аналогій. Завдяки тому, що світ наповнений схожими елементами й явищами, метод порівнянь формує простір для розширення уявлень дитини та створення варіативних образів. Проведення вільних асоціативних пошуків дозволяє переносити образи між різними сферами діяльності, активізувати пам'ять і

механізми знаходження подібностей у накопиченому досвіді, відкриваючи нові творчі горизонти.

Аналогії стають інструментом для встановлення зв'язку між задумом, конструкційними матеріалами і технікою виконання, що синергійно сприяє появі нових рішень і творчих трансформацій. Ігрові завдання на цьому принципі допомагають учням бачити нестандартні можливості, відходити від звичних моделей й активно підходити до вирішення як індивідуальних, так і системних завдань. У своїй суті метод аналогій сприяє вдосконаленню навичок роботи з образами: їх створенням, адаптацією та видозміною.

Дидактичні особливості методу аналогій відіграють важливу роль у формуванні навичок пошукової діяльності учнів початкових класів в контексті трудової діяльності. Цей підхід сприяє розвитку їх здібностей до ідентифікації проблем, інтегруючи нові знання та уміння до власного досвіду.

Організація навчальних ситуацій з можливістю вибору в процесі трудової діяльності дозволяє учням початкових класів здійснювати вибір засобів художньої виразності (колір, розмір, форма, сюжет), матеріалів для конструювання (папір, пластилін, тканина, природні й штучні матеріали), а також технік виконання (аплікація, квілінг, бісероплетіння, орігамі). Такий вибір обумовлюється творчим задумом учня, стимулюючи його активність та інтелектуальну ініціативу. В рамках цього підходу акцентується увага на використанні попереднього трудового досвіду, активізацію творчого мислення, а також на розвиток уміння передбачати та прогнозувати бажаний результат їх діяльності [48].

Важливим доповненням до методології трудового навчання є метод емоційного переживання, який спрямований на створення ситуацій здивування або захоплення через незвичайність, несподіваність чи парадоксальність фактів, явищ та образів. Задіяні позитивні емоції стимулюють пізнавальну складову творчості учнів і водночас формують мотивацію для активної участі у практичній діяльності. Вплив глибоких

позитивних переживань у трудовому процесі забезпечує посилення зацікавленості змістом, формами та методами творчої праці.

Емоційно насичені враження можуть виникати в учнів початкових класів під час знайомства з новими матеріалами (наприклад, тактильні відчуття роботи з глиною чи солоним тістом), техніками виконання (модульне орігамі, кусудама, об'ємний квілінг, пап'є-маше), а також творчими образами (силуети, орнаменти, витинанки) і багатоманітністю сюжетних тем (казкові, побутові, життєві, фантастичні).

Отже, емоційна експресія в навчальному процесі відіграє потужну роль у стимулюванні творчих потреб учнів початкових класів, сприяючи розкриттю їх творчого потенціалу в сфері трудової діяльності.

Метод гри відіграє важливу роль у розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів. Для дітей цієї вікової групи ігрова діяльність є провідною, і її використання в освітньому процесі сприяє підвищенню результативності навчання, формуванню мотивації до пізнавальної активності та розвитку особистісного потенціалу.

Під час гри розвиваються всі основні психічні процеси – увага, уява, сприйняття й мислення, що закладає основу для творчого розвитку дитини. Участь у грі допомагає дітям навчитися виділяти ключові особливості явищ і предметів, порівнювати властивості матеріалів і розкривати власні здібності. Ігровий метод надає учням можливість зануритися в освітній процес, пережити ситуації, максимально наближені до реальних [22].

Уроки, побудовані за ігровою методикою, значно підвищують інтерес до навчального матеріалу і характеризуються такими особливостями, як моделювання обраних видів діяльності, створення відповідних умов для виконання завдань, визначення ролей для кожного учасника, встановлення спільної мети й групове оцінювання результатів. Наприклад, до таких ігор належать «Конструктор», «Впізнай на дотик», «Змагання з викреслюваннями», «Асоціації», «Творю красу» тощо.

Правильна організація процесу розвитку творчого потенціалу передбачає застосування комплексу ігор із поступовим їх ускладненням, враховуючи специфіку занять технологічної освітньої галузі й поєднуючи їх із традиційними методами. Визначення місця дидактичної гри в структурі уроку трудового навчання залежить від усвідомлення вчителем функцій гри та його здатності використовувати її як інструмент творчого розвитку учнів.

Основою творчої діяльності є вміння переносити способи вирішення завдань на нові проблемні ситуації. Тому наступний ефективний метод розвитку творчого потенціалу в трудовому навчанні – це метод розв'язання проблемних ситуацій. Суть такого підходу полягає в тому, що вчитель не нав'язує учням готових знань чи стандартних рішень, не спирається на авторитетні погляди, а створює атмосферу логічного пошуку й заохочує до висловлення оригінальних суджень. Таким чином, навчання перетворюється на дослідницький процес.

Розв'язання проблемних ситуацій дозволяє всебічно охопити сутнісні характеристики трудової діяльності та залучити учнів до практичного пошуку рішень. Такий підхід ставить дитину в активну позицію: знання здобуваються через практику, а проблемний метод сприяє саморозвитку й постійному вдосконаленню внутрішнього потенціалу школярів через систематичне вирішення нових завдань.

На думку О.Скрипниченко проблемна ситуація є особливим інтелектуальним ускладненням, яке виникає у випадках, коли пояснення явища, факту чи процесу або досягнення певного результату неможливе звичними методами. Подібні ситуації стимулюють активний пошук нової інформації чи методів діяльності, які здатні усунути утруднення. У контексті трудового навчання проблемна ситуація визначається як взаємодія обставин і умов трудової діяльності, що містять внутрішні суперечності та не мають єдиного правильного рішення. Це, своєю чергою, створює передумови для формування творчого підходу до їхнього розв'язання [41, 58].

Як приклад, можна навести завдання виготовлення аплікації за відсутності ножиць чи канцелярського ножа. У процесі розв'язання проблемних ситуацій у трудовому навчанні необхідно враховувати право кожного учня на вибір власного шляху розвитку, що визначається його індивідуальними пріоритетами. Реалізація завдань із розв'язання таких ситуацій учнями початкових класів повинна спиратися на їхні теоретичні знання та практичний досвід трудової діяльності, отримані впродовж навчання, які вони тепер здатні використовувати самостійно. Отже, проблемна ситуація має відповідати зоні найближчого розвитку учня та знаходитися в її межах, особливо для молодших школярів [37].

При розробці таких завдань важливо забезпечити їх відповідність основним цілям і завданням технологічної освітньої галузі, врахувати вікові можливості учнів та сприяти пробудженню їхньої активності.

Для розвитку творчого потенціалу у трудовому навчанні ефективним є також використання методу морфологічного аналізу. Цей метод базується на розгляді різноманітних параметрів об'єкта, включаючи такі аспекти, як колір, форма, матеріали конструкції, способи кріплення деталей, їх розташування, співвідношення компонентів і центрування. Параметри можуть варіюватися у процесі створення нового об'єкта. Комбінація різних варіантів формує так звану "морфологічну скриньку", з якої обирається оптимальний варіант шляхом стикання випадкових параметрів.

Сутність методу морфологічного аналізу полягає також у розвитку аналітичних здібностей учнів початкових класів, допомагаючи їм навчитися виділяти позитивні властивості нового об'єкта та відкидати небажані результати. У рамках трудового навчання цей підхід дозволяє значно розширити знання учнів стосовно засобів підвищення виразності виготовлених виробів, властивостей конструкційних матеріалів, методів організації трудової діяльності й роботи з різноманітним обладнанням.

Один із цікавих способів розвитку творчого потенціалу в учнів початкових класів – це використання методу фокальних об'єктів. Цей підхід

спрямовує увагу на певний об'єкт трудової діяльності, до якого застосовуються різноманітні характеристики. Наприклад, створюючи аплікацію ведмеда, підбираються деталі різної форми, кольору, розміру та матеріалу, щоб отримати кілька варіантів готового виробу. Кожному варіанту можна дати назву, яка відобразить його унікальні характеристики.

У сучасних умовах постійних змін на перший план виходить також метод проєктів, який ефективно розвиває творчий потенціал учнів усіх вікових груп, зокрема й початкової школи. Цей метод має міжпредметний характер і сприяє активному розкриттю креативних здібностей учнів, формуванню їхньої мотивації, загальної культури, самостійності у поглядах на події та явища.

Проєктна діяльність навчає відповідальності за виконані завдання, дозволяючи школярам розкривати свою індивідуальність і виявляти позитивні сторони особистості. Проєктування забезпечує широке використання принципів змінності, співпраці та вільного вибору. Основна мета проєктної діяльності – створення продукту, що має як об'єктивну і суб'єктивну новизну, так і важливість для суспільства та особистості учня [48].

Орієнтація на кінцевий результат спрямовує трудову активність на нестандартні рішення, відходячи від заформалізованих підходів. Це дозволяє дітям проявити зацікавленість у процесі, використати свій внутрішній потенціал і наблизитися до реального життя через пошук оригінальних рішень для багатогранних проблем. Реалізація проєктної роботи часто потребує комплексного підходу та інтеграції знань із різних сфер. Завдяки цьому учні мають змогу відмовитися від шаблонного сприйняття освітніх завдань і знайти шляхи вирішення реальних проблем, які потребують творчого ставлення та імпровізації.

Метод проєктів стимулює розвиток ініціативи, фантазії й творчого потенціалу учнів, допомагаючи позбутися рутинності у навчанні. Крім того, позитивний мікроклімат проєктної діяльності формує оптимістичне

налаштування на процес і результати праці, підтримує емпатію – здатність розуміти й співпереживати іншим людям.

Таким чином, проєктна діяльність заохочує учнів початкових класів до активної праці й водночас сприяє їхньому особистісному розвитку. Природа наділила кожну дитину здатністю до творчості, а завданням педагогів є знайти способи розкрити ці ресурси й допомогти школярам досягти висот у творчій трудовій діяльності. Успішність цього процесу залежить значною мірою від того, які саме педагогічні методи обирає вчитель для роботи з дітьми.

Розвиток творчого потенціалу молодших школярів є одним із ключових завдань сучасної початкової освіти, адже саме в цей віковий період закладаються основи пізнавальної активності, самостійності мислення, емоційно-ціннісного ставлення до світу та готовності до творчої діяльності. Молодший шкільний вік характеризується високою сприйнятливістю до нових знань, гнучкістю мислення, відкритістю до експериментів, що створює сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу [4; 22; 25; 36].

Психолого-педагогічні дослідження доводять, що ефективність цього процесу залежить від цілеспрямованої організації навчально-виховного середовища, побудованого на принципах гуманізму, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів. Центральним чинником розвитку творчості дитини виступає навчальна діяльність, у якій поєднуються пізнавальні, емоційні, мотиваційні та практичні компоненти.

Серед основних шляхів розвитку творчого потенціалу молодших школярів можна виділити такі:

1. Створення творчого освітнього середовища.

Освітній простір початкової школи має сприяти вільному самовираженню, пошуку нестандартних рішень, ініціативності та допитливості учнів. Атмосфера довіри, підтримки, співпраці між учителем і дитиною є важливою умовою для розкриття індивідуальних здібностей і формування впевненості у власних можливостях.

2. Застосування діяльнісних і проблемно-пошукових методів навчання.

Використання дослідницьких, проєктних, ігрових технологій, завдань відкритого типу стимулює самостійне мислення, активізує уяву та сприяє перенесенню знань у нові ситуації. Під час розв'язання творчих завдань дитина не лише засвоює новий матеріал, а й створює власний інтелектуальний продукт.

3.Інтеграція змісту навчання.

Поєднання знань із різних освітніх галузей (мовно-літературної, мистецької, природничої, технологічної) формує в учнів цілісне бачення світу, що є необхідною умовою розвитку творчого мислення. Інтегровані уроки дозволяють учням застосовувати знання в нових контекстах і стимулюють міжпредметну уяву.

4.Розвиток емоційно-ціннісної сфери.

Творчість неможлива без емоційної залученості. Через музику, образотворче мистецтво, літературну творчість, спілкування з природою дитина розвиває емпатію, здатність до естетичного переживання та внутрішню мотивацію до самовираження.

5.Організація трудової та технічної діяльності.

Трудова діяльність, як важлива складова освітнього процесу, відкриває широкі можливості для розвитку творчих здібностей. Під час виготовлення виробів, конструювання чи моделювання школярі застосовують знання на практиці, проявляють ініціативу, фантазію, оригінальність, що сприяє формуванню практичного інтелекту та винахідливості.

6.Індивідуалізація та диференціація навчання.

Забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини враховує її інтереси, темп навчання, рівень готовності до творчих завдань. Диференційовані форми роботи допомагають кожному учневі реалізувати власний потенціал, отримати досвід успіху та впевненість у власних силах.

7.Розвиток рефлексії та самооцінки.

Формування здатності аналізувати результати своєї діяльності, оцінювати власні досягнення й визначати шляхи вдосконалення є важливим

компонентом становлення творчої особистості. Рефлексивні вправи, портфоліо досягнень, самоаналіз творчих робіт сприяють усвідомленню учнем власного зростання.

Таким чином, розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів передбачає системну педагогічну діяльність, що поєднує створення сприятливого середовища, активізацію мислення, розвиток емоційно-вольової сфери та залучення дітей до різних видів продуктивної діяльності. Саме в гармонійному поєднанні цих чинників реалізується завдання сучасної школи – виховання особистості, здатної до самовираження, інноваційності та саморозвитку.

ВИСНОВКИ

Результати магістерського дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для формулювання низки висновків.

Теоретичний аналіз наукової літератури підтвердив, що розвиток творчого потенціалу учнів початкових класів є особливо актуальною потребою суспільства в умовах нестабільності та постійних змін. Це знайшло відображення в нормативно-правових освітніх документах України. Курс «Я досліджую світ», зокрема заняття технологічної освітньої галузі визначаються як ефективний інструмент у розв'язанні цієї проблеми.

Дослідження довели, що поняття «потенціал», «творчість», «творчий потенціал», «процес», «розвиток», «діяльність» і «трудова діяльність» вже глибоко вивчені науковцями. Було розкрито зміст, структуру та властивості творчого потенціалу, а також вікові особливості молодших школярів, які впливають на розвиток цього потенціалу.

У магістерському дослідженні було визначено та детально розглянуто чотири основні компоненти процесу розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний. На основі цих компонентів сформульовано критерії розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Вони включають: рівень сформованості мотиваційних орієнтирів щодо розвитку творчих здібностей у трудовому навчанні, інтелектуальну готовність учнів до виконання творчих завдань у сфері праці, ступінь володіння технологією трудових інновацій, а також сформованість рефлексивних навичок для оцінки результатів творчої діяльності. До кожного з критеріїв визначено відповідні показники.

Для підвищення ефективності розвитку творчого потенціалу молодших школярів у трудовому навчанні було виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови, здатні позитивно вплинути на результативність цього процесу. До таких умов віднесено побудову простору творчої активності у трудовому навчанні, накопичення досвіду творчої діяльності школярів, а

також створення ситуацій успіху під час розвитку їхнього творчого потенціалу.

Важливо, щоб ці умови діяли у взаємозв'язку, адже порушення хоча б однієї з них може спричинити негативні наслідки та уповільнити процес розвитку творчості учнів. Лише комплексний підхід до їх впровадження здатний забезпечити високу ефективність цього процесу. Таким чином, результати дослідження окреслюють важливість системного підходу до організації трудової діяльності як інструменту для розкриття й розвитку творчих можливостей учнів початкових класів у сучасних умовах.

Для підвищення ефективності розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів на заняттях технологічної освітньої галузі було визначено кілька основних методів. Серед них: метод стимулювання інтересу до творчої трудової діяльності; метод аналогій, що сприяє розвитку творчого мислення; метод використання ситуацій з можливістю вибору різних елементів праці; метод емоційного переживання, який активізує пізнавальні складові творчості; метод гри, що є природним інструментом стимулювання творчого процесу в молодшому віці; метод розв'язання проблемних ситуацій, який заохочує до творчої активності у трудовій діяльності; методи морфологічного аналізу та фокальних об'єктів, що урізноманітнюють підходи до виконання трудових завдань; а також метод проєктів, який підсилює дослідницьку активність школярів.

Трудова діяльність розглядається як одна з ключових форм трансформаційної діяльності, що здатна ефективно стимулювати розвиток творчого потенціалу в учнів початкових класів, зокрема на заняттях технологічної освітньої галузі інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а освітня реформа нової української школи забезпечує для цього відповідні умови через зміст Державного стандарту початкової освіти та освітні програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник. <http://sum.in.ua>
2. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Режим доступу URL: <http://appspsychology.org.ua/index.php/ua>
3. Бергсон А. Творча еволюція / перекл. з фр. Р.П.Осадчука. К.: Вид-во Жупанського, 2010. 318 с.
4. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2004.
5. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс. 2014. 137 с
6. Бородуха М. В. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як педагогічна проблема. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конф. (м. Ніжин, 19 жовт. 2018 р.). Ніжин, 2018. С. 35-36.
7. Будник О.Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки вчителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: дис.. доктора пед.. наук: 13.00.04: Житомирський державний університет імені Івана Франка. 2015. 552 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. К.; Ірпінь: Перун. 2005.
9. Веремійчик І.М. Методика трудового навчання в початковій школі : навчальний посібник: Мальва ОСО ,2004. 276 с.
10. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. : Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
11. Гриценко С.В. Використання ігрової діяльності у навчальному процесі. Початкове навчання та виховання. 2016. № 34. С. 12-19.
12. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 4. С. 1-2.
13. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://man.osv.org.ua/derzhavni-standarti-14-17-43-22-12-2023/>

14. Докучина Т. О. Створення ситуації успіху в навчально-виховній діяльності з дітьми молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03. К.: Нац. пед. ун-т ... М.П. Драгоманова. 2013. 214 с.
15. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2010. 312 с.
16. Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів: Деснянська правда, 2003. 528 с.
17. Закон України «Про освіту» № 1060-ХІІ від 23.05.1991 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
18. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-ІІІ. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_pozashkilnu_osvitu/8.htm.
19. Каламбет Ю.О. Методичні матеріали. Тест «Творчі схильності учня» Режим доступу URL: <https://vseosvita.ua/library/test-tvorci-shilnosti-ucna-53303.html>
20. Калошин В. Ф. Розвиток творчості учнів. *Методичний журнал*. Режим доступу URL: <http://teacherjournal.in.ua/rozrobky/categories/kaloshin-v-f>
21. Конашук Г.М. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Науково-практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, батьків та дітей. Обдарована дитина*. 2012. № 3. С.23-27.
22. Костюк Г.С. Вибрані праці у 5 томах. Том 1. К., 2015. 304 с.
23. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2000. № 1. С. 10-14.
24. Кучерявий І.Т., Клепиков О.І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2000. 288 с.
25. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручник. Київ: Знання-Прес, 2003. 418 с.
26. Лузіна Л.М. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання. Харків: Основа, 2018.

27. Матюшкіна О.М. Дитяча творчість. Гра і фантазія. Чинники розвитку обдарованості. Режим доступу URL: <https://polka-knig.com.ua/article.php?book=320&article=17511>
28. Методи і прийоми розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів початкових класів. Методичний посібник. Упорядник М.П. Крилевець. Полтава: ПОППО, 2009. 92 с.
29. Моляко В.О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
30. Моляко В. О. Творча конструктологія (пролегомени). К. : Освіта України, 2007. 388 с.
31. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року № 344/2013 від 25 червня 2013 року URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
32. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма. *Соціальна психологія*. 2004. № 2. С. 140-145.
33. Пазиненко С. М. Розвиток творчих здібностей. Харків: Основа, 2007. 104 с.
34. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
35. Романець В.А. Психологія творчості: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ-ри, 2001. 288 с.
36. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Режим доступу URL: <https://studfile.net/preview/6751158/page:5/>
37. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ: А.С.К., 2012.
38. Савчин М.В. Загальна психологія. Київ: Академія, 2018. 344 с.
39. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посібн. Київ: Вища школа, 2004. 335 с.
40. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ: Міленіум, 2016. 346 с.
41. Скрипниченко О. Загальна психологія. Для студентів вищих навчальних закладів. Режим доступу URL: <https://westudents.com.ua/knigi/505-zagalna-psihologiya-skripchenko-ov-.html>

- 42.Смірнов В.М., Руденко М.В., Калениченко Р.А., Гаврилюк В.О. Психолого-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу: навч. посіб. Київ: КНУБА, 2014. 432 с.
- 43.Сучасний тлумачний психологічний словник Режим доступу URL: <https://library.udpu.edu.ua>
- 44.Типова освітня програма (О.Я. Савченко). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
- 45.Типова освітня програма початкової школи (Р.Б. Шиян). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
- 46.Туриніна О.Л. Психологія творчості: Навч. посіб. К.: МАУП, 2007. 160 с.
- 47.Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: в 2-х т.; редкол.: В.М. Столетов (голова) [та ін.]. К.: Рад. Школа, 1983. С. 253-255.
- 48.Хорунжий В.І. Практикум в навчальних майстернях з методикою трудового навчання. Навч. посібник. Тернопіль: Астон, 2003. 220 с.
- 49.Філософський енциклопедичний словник .<https://uk.wikipedia.org/>
- 50.Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія». 2015. 544 с.
- 51.Хрестоматія з української педагогіки Режим доступу URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25154/1>
- 52.Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Психологічна газета*. 2021. № 2. С.42-46.
- 53.Шевчук М.О. Диференційований підхід у трудовому навчанні в початковій школі. Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науковопрактичної конференції, 16 травня 2018 р., м. Київ. К.: Інститут педагогіки, 2018. 224 с.
- 54.Шевчук М.О. Основи трудового навчання в початковій школі. Навч. посібник. Ніжин: НДУ ім.М. Гоголя, 2016. 111 с.

- 55.Шелестова Л. В. Дослідження процесу розвитку творчих здібностей у практиці профільного навчання. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. № 1 (20). С. 21-32.
- 56.Як допомогти дитині стати творчою особистістю. Шелестова Л., Момот Л., Олефір С. Режим доступу URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-i-rozvitok-tvorcho-osobistosti-ditini-v-umovah-pnz-120615.html>